

PERMANENTNA IZOBRAZBA VJEROUČITELJA

MILAN ŠIMUNOVIĆ
Teologija u Rijeci
Tizijanova 15
51000 Rijeka

Pregledni članak
Primljeno 21. 7. 1998.
UDK 371.123:268

Sažetak

Kateheza je jedna od prvih i temeljnih zadaća Crkve pa je stoga i osnovni imperativ katehetskog pastoralnog školovanja i permanentna formacija vjeroučitelja. Mogli bismo reći da je Crkva u Hrvatskoj već nakon II. vaticanskog sabora, posebno po katehetskim školama i drugim seminarima osobitu pažnju posvetila toj zadaći.

Sedmogodišnje iskustvo školskog vjeronauka još više upućuje na potrebu dodatnog školovanja vjeroučitelja koji će biti sposobni djelovati u pravcu "evangeliziranja škole". Oni bi trebali imati tri temeljne značajke: biti odrastao vjernik, biti vjeran Bogu i čovjeku, znati prenositi Radosnu vijest, iskustvo vjere, odgojne procese i procese rasta u vjeri odnosno znati i činiti u skladu sa svojim pozivom.

To je tim teže što je jasnije kako su u školama i u župnim zajednicama potrebni raznovrsni vjeroučitelji pa je važno osnivati centre i škole za njihovo dodatno školovanje. Na taj se način potiče rast u izrazitoj "crkvenoj svijesti" odnosno djelovanje u ime kršćanske zajednice. Stoga bi Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije trebao potaknuti novo dodatno školovanje, poštujući pritom narav kateheze, o čemu govori i novi Opći direktorij za katehezu.

Ključne riječi: kvalificirani vjeroučitelj, permanentna formacija, profesionalnost, kreativnost, komunikator, animator, eklezijalnost, centri za formaciju

U ovom priopćenju polazimo od pretpostavke:

a) da je postalo jasno da je odvijanje katehetske akcije, tj. da je odgoj i promocija do zrelosti vjere, temeljni element u obnovi Crkve i da je kateheza jedan od njezinih prvenstvenih i temeljnih zadataka;

b) da je Crkva kao cjelina, biskupijska odnosno župna zajednica, odgojitelj u vjeri, a osobito njezini članovi, koji po pozivu i službi imaju veću odgovornost;

c) da je Crkva, prema riječima pape Ivana Pavla II., pozvana da katehezi posveti "svoje najbolje zalihe u ljudima i snagama ne štedeći napore, umore i materijalna sredstva da je što bolje organizira i da obrazuje sposobno osoblje" (CT 15), tj. vjeroučitelje

odnosno katehete čija će služba biti ne samo zanimanje već pravo crkveno zvanje.

PERMANENTNO KATEHETSKO OBRAZOVANJE ZADNJIH DVADESET GODINA

Imajući ovo pred očima, nužno je usredotočiti se na kvalificirane odgojitelje u vjeri, odnosno vjeroučitelje ili katehete, kojima će kateheza biti glavni životni zadatak. Ovdje mislimo na njihovu trajnu izobrazbu, što je danas osnovni imperativ vremena i života Crkve.

Možemo reći da se je Crkva, osobito u bližoj prošlosti, prilično trudila oko što kvalitetnije antropološke (humanističke) i teološke te što adekvatnije religiozno-pedagoške i katehetske formacije vjeroučitelja

na našim crkvenim učilištima, o čemu svjedoči i reforma studija, kao odgovor na nove izazove i potrebe, posebno otkako je vjeronauk ušao u školu.

Zahtjev crkvenih dokumenata, počevši od *Općeg katehetskog direktorija* (1971.), za trajnom formacijom kateheta, možemo sa zadovoljstvom reći, imao je odjeka u Crkvi u Hrvata, barem u dobrom dijelu njezinih članova, već sedamdesetih godina, što je došlo do izražaja na okupljanjima kateheta (Makarska, Čiovo, Vepric i dr.), a posebno pod vodstvom *Katehetskog vijeća Biskupske konferencije*, pokretanjem *Katehetskih ljetnih škola* (prva u Zadru 1971.), te uskoro i *Katehetskih zimskih škola* za redovnice (prva u Zagrebu 1973.). "Zahvaljujući posebnom stilu rada, bilo u pripremi bilo u odvijanju, *Katehetske ljetne škole* prerasle su u jedan od najznačajnijih vjerskih skupova u našoj zemlji te označile prekretnicu u razvoju kateheze na teoretskom i praktičnom području,"¹ bez obzira na nemale teškoće i nerazumijevanja nove koncepcije kateheze i lika odnosno identiteta katehete, čak i sa strane nekih crkvenih krugova. Sa zadovoljstvom se može reći da su mnoga od tadašnjih nastojanja prisutna i u najnovijem dokumentu *Opći direktorij za katehezu* (1997.). Nema sumnje da su ljetne i zimske katehetske škole, svaka na svoj specifičan način, dale odlučujući doprinos trajnoj formaciji vjeroučitelja, pomažući im da se suočavaju sa sve novijim i novijim.

Jedan od najvećih izazova jest upravo i ulazak vjeronauka u školu (1991./92.), u čemu je *Katehetska ljetna škola* odigrala značajnu ulogu, kada je povela diskusiju o religijskoj kulturi ili vjeronauku u školi, kako u koncipiranju programa tako i u osposobljavanju vjeroučitelja, posebno laika. Uzevši u obzir zahtjevnost ovog zadatka, pomanjkanje dovoljnog broja vjeroučitelja, a osobito agresiju na Hrvatsku i kasnije na Bosnu i Hercegovinu te teške ratne prilike, možemo ipak reći da se je naša Crkva prilično dobro "nosila" s ovim zahtjevnim izazovom vjeronauka u školi. Ipak, kako je vrijeme odmicalo i kako se je uočavala sva kompleksnost novog načina uvođenja u vje-

ru, osobito koncipiranja pravog suodnosa vjeronauka u školi i župne kateheze, osjećala se je nedovoljna pripremljenost vjeroučitelja, i to ne samo laika, već i redovnica i svećenika, osobito kada smo se uvjerali da vjeronauk u školi ne može biti jednak onom kakav je bio u župi, odnosno u crkvenim prostorima.

U međuvremenu (1993.) prestalo je i okupljanje u *Katehetskim ljetnim školama*, dijelom i sa sviješću da je potrebna, uz ostalo, i nova koncepcija permanentnog obrazovanja. U tom smislu osnovan je i *Nacionalni katehetski ured* (1994.), koji je uz ostalo trebao biti i pokretač trajne formacije vjeroučitelja. Susreti kateheta više su se odvijali na regionalnoj odnosno biskupijskoj ili metropolitanskoj razini, što je imalo i određene prednosti zbog veće mogućnosti suočavanja s najkonkretnijim pitanjima koja je diktirala određena situacija, ali i ukazalo na određene nedostatke jer je postojala opasnost da se sve ne odvija dovoljno stručno, a da se i ne govori o nemogućnosti razmjene iskustava među vjeroučiteljima na širem nacionalnom planu. Zato se u zadnje vrijeme sve više osjeća potreba za *Katehetskim ljetnim školama* ili sličnim okupljanjima vjeroučitelja svih profila: svećenika, redovnika, redovnica, laika, kako u školi tako i župi.

NEKI KRITERIJI ZA DANAŠNJU FORMACIJU VJEROUCITELJA

Izgleda da su se ostvarili preduvjeti za sustavnu permanentnu formaciju nakon što se uvidjelo (ovdje mislim osobito na svećenike) da se sa ranije stečenim znanjem ne može odgovoriti na sva očekivanja naslovnika ili sudionika u katehezi. S druge strane, i u Crkvi se sve više nadvladava slika čovjeka odraslog, formiranog, odgojenog jednom zasluga te mišljenje da zrelost nije neka statička odnosno postignuta stvarnost, već dinamički proces, budući da je čovjek bitno

1 M. ŠIMUNOVIĆ, *Katehetska ljetna škola*, u: M. PRANJIC (ur.), *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1991., str. 298-300, ovdje str. 299.

odgojiv i nikad potpuno ne ulazi u puninu života, već je u hodu. To znači da i vjeroučitelji trebaju trajno rasti, u sazrijevanju vjere i načinu njezina komuniciranja.

Nasuprot skeptičnim teorijama o mogućnosti učenja što se tiče odraslih, ipak je dokazana sposobnost njihova trajnog napredovanja, dakako na drugačiji način od djece i mladih, makar i uz nemale teškoće, jer "učiti znači mijenjati se", raditi na preoblikovanju, reviziji mentaliteta. To nas upozorava da moramo voditi računa o otporima prema promjeni i kod crkvenih ljudi, a onda i s posljedicama koje iz toga proizlaze, što znači nesposobnost da se "nosimo" s kulturnim i religioznim transformacijama.

Došlo je vrijeme da se saberu sva iskustva zadnjih godina, odnosno pitanja koja su došla do izražaja na biskupijskim i metropolitanskim katehetskim seminarima kao i onima u okviru pojedinih redovničkih zajednica. Sada je u prvom redu potrebna stručna analiza iz koje će biti jasniji lik vjeroučitelja u novim prilikama, kako u školi tako i u župnoj zajednici. Moramo se hrabro suočiti s primjedbama kako vjeroučenika, osobito mladih, tako i škole, odnosno onih koji vide ili prate naš rad otkako smo postali sasvim transparentni, a osobito s izazovima sekularizirane sredine, vjerskog indiferentizma odraslih i brojnih oprečnih duhovnih opredjeljenja koja su u suprotnosti s evanđeljem.

Vjeroučitelj je pozvan da se trajno promatra i prosuđuje u odnosu prema dvjema vjernostima: Bogu i čovjeku. Riječ je u prvom redu o njegovoj teološkoj formaciji, o sve ispravnijoj slici Boga, kao i o duhovno-vjerničkom identitetu. Premda je potrebno naglasiti da kateheta mora imati sigurnost i ozbiljnost u vjeri, kako bi mogao vršiti svoju zadaću navjestitelja, to ne znači da nije i u stanju traženja, na putu vjere, spreman da s drugima raste, da otkriva nove radosti u vjeri, koja mu je uvijek prosudbeni kriterij života. U isto vrijeme danas se još naglašenije postavlja i pitanje slike o čovjeku koju vjeroučitelj ima, odnosno nužnosti vjernosti čovjeku, tj. naslovniku ili sudioniku kateheze, što uvelike mijenja lik katehete i poziva ga na trajno napredovanje.

Odgajati znači promicati put vjere, biti spreman na rast, modifikaciju, na promjenu. U tome smislu smatram da u trajnu formaciju danas osobito spada "znati činiti". Upravo ovaj problem je sve više istican, tj. da vjeroučitelj mora biti osposobljen da "programira" put vjere naslovnika kateheze i da to ostvaruje posredstvom trostruke kompetencije, kako bi njegovo djelovanje bilo evanđeoski autentično. To znači da se mora vježbati za *animatora*, *učitelja* ili *odgojitelja* i *komunikatora*.

Vjeroučitelj je u prvom redu animator, sposoban za život i rad u grupi i za otvorene ekvilibrirane ljudske odnose, da gaji "osobnost u odnosu", sposobnu da vrednuje svakoga po onome što jest i što znade činiti, sposoban da posreduje i da znade "ravnati konfliktima i napetostima".

On je svakako i učitelj-odgojitelj, osposobljen da aktivira procese učenja, da poštuje psihološke dinamizme raznih dobi te da "odgaja pitanja" i tumači ih, kako bi pomagao katehizantima da postanu protagonisti vlastitog puta rasta. To znači da je pozvan da se prvenstveno stavlja u službu osoba a ne institucija.

Jedna od temeljnih kvalifikacija vjeroučitelja danas jest znalačko komuniciranje poruke i iskustva vjere. Vjeroučitelj je komunikator, spreman za dijalog, da se izrazi s razumljivim i značajnim govorom, koristeći se verbalnim i neverbalnim izražavanjem. Ove kvalitete, u temelju svake animacije kao pedagoškog izbora, ne odnose se samo na operativno-metodološki moment, već zahvaćaju također područje sadržaja i samog iskustva vjere.

Novi *Opći direktorij za katehezu* (1997.) podsjeća na nezastarivi zahtjev *Općeg katehetskog direktorija* (1971.): "Vrhunac i središte katehetske formacije jest prikladnost i osposobljenost za priopćavanje evanđeoske poruke. Zato ona traži brižnu teološko-doktrinalnu, antropološku i metodološku formaciju već prema znanstvenom stupnju koji se želi postići. Ipak doktrinalne spoznaje nisu svrha formacije. Formacija je naime potpuna tek onda kad katehista postane sposoban pronaći najprikladniji način priopćavanja evanđeoske poruke kako

skupovima tako i pojedincima koji se nalaze u uvijek različitim i posebnim okolnostima" (OKD, 111).

NUŽNOST VIŠE TIPOVA KATEHETA

Uz nekadašnju potrebu da se pripremaju samo župni katehete ili, po ulasku vjeronauka u školi, uglavnom vjeroučitelji za školski vjeronauk, danas nam se i preko novog *Općeg direktorija za katehezu*, a to je odraz pastoralne prakse, stavlja zadatak promicanja različitih tipova kateheta (usp. br. 233). Stoga, uza sve to što moramo voditi računa o nužnoj interakciji, suradnji i nadopunjavanju različitih oblika kateheze, odnosno kateheta, buduća permanentna formacija mora više voditi računa o spomenutoj potrebi različitih tipova kateheta:

1. vjeroučitelj u školi;
2. župni kateheta s više "specijalizacija":
 - a) rad s djecom (predškolske i školske dobi osobito u pripravi na sakramente);
 - b) rad s mladima;
 - c) rad s odraslima;
 - d) liturgijski odgoj;
 - e) rad s osobama s oštećenjem u razvoju;
 - f) rad sa starijim osobama;

3. kateheza u socio-kulturalnom ambijentu, za razne kategorije na liniji procesa inkulturacije vjere (svijet kulture, znanosti, rada, migracije i dr.).

Kako se vidi, nužno je nadvladati redukcionizam, prema kojemu se katehete gleda samo u odnosu na katehezu djece, eventualno mladih. Naprotiv, potrebno je daleko više misliti na *svijet odraslih* koji su danas prioritetni naslovnici kateheze i prema tome formirati novi lik katehete. U tom smislu katehete su evangelizatori, jer mladi i odrasli imaju potrebu prestrukturacije vjere. Oni su animatori cijele zajednice da proročki zaživi poslanje svijetu, osobito otkako je uočljiva sve naglašenija odsutnost roditelja u odgojnom procesu, odnosno životu župne zajednice.

CENTRI-ŠKOLE ZA "ODGOVORNE ZA KATEHEZU"

Ovakva impostacija ukazuje na zahtjevnost drugačije redovite kao i trajne formacije kateheta. Novi *Opći direktorij za katehezu*

(1997.) ističe, kao odlučujući zadatak, redovitu i trajnu formaciju svećenika. Ovo je važno istaknuti nakon otkrića da se dobar dio svećenika sve teže snalazi u primjerenom načinu realizacije vjeronauka, odnosno u didaktičko-metodičkom animiranju katehetskog susreta. Neki to nisu ni učili, tih predmeta u njihovoj formaciji nije ni bilo. A školski sat nužno traži određeni sistem, tj. ne može se prepustiti improvizaciji.

Najnoviji *Opći direktorij za katehezu* (1997.) govori o tzv. *Školama za odgovorne za katehezu*, odnosno o centrima za formaciju pastoralnih djelatnika. Tu bi funkciju morali vršiti biskupijski katehetski uredi. U skladu s *Catechesi tradendae* (1979.), tj. s tvrdnjom da je katehezi potrebno posvetiti najbolje zalihe u ljudima i materijalnim sredstvima, smatram da budućnost vjeronauka u školi i u župi uvelike ovisi o vrednovanju ovih ureda, odnosno centara kako na biskupijskoj tako i nacionalnoj razini.

Činjenica je da se uglavnom pretpostavlja da današnja formacija pastoralnih djelatnika odnosno kateheta nužno poštiva sve zakonitosti formacije, kako do diplome tako i poslije s ozbiljnim studijem, praktičnim radom (u vježbaonicama i dr.). No u praksi to ipak nije kako bi se očekivalo, što znači da se u reformi studija ne smije stati na našim crkvenim učilištima.

U tom smislu osjeća se potreba da se za sve, osobito za one koji nisu imali adekvatnu formaciju ili su to propustili, organizira osnovna permanentna formacija, kako u koncilskim i pokoncilskim naglascima u prenošenju sadržaja, tako i ostvarivanju katehetskog procesa, kako se ne bi događalo da se i krivnjom vjeroučitelja odbacuje vjeronauk, za što već imamo određene pokazatelje.

Kad je riječ o vjeroučiteljima laicima, trebat će razlikovati pripremu i trajnu izobrazbu onih koji će to biti "na puno radno vrijeme" (profesija) i onih koji će samo povremeno djelovati kao župni katehisti ili suradnici. Temeljno je pitanje kako im pomagati u pripremi za predvođenje katehetskih susreta, da rastu u jačanju kršćanskog, eklezijalnog i socijalnog identiteta, kao učitelji, odgojitelji i svjedoci, odnosno

u "biti, znati i znati činiti". Jer na njima je posebna odgovornost i na liniji podizanja "duhovnog standarda" škole, odnosno njezine evangelizacije. Posebni naglasak je na duhovnosti, kako bi njihovo djelovanje izviralo iz vjere i bilo podupirano svjedočanstvom života. U tom su smislu nužne duhovne obnove ili duhovne vježbe.

Važno je naglasiti činjenicu da će kateheta funkcionirati unutar zajednice; s izrazitom eklezijalnom svijesću, on je na vjeronauku na neki način "glasnogovornik" iskustva kršćanske zajednice. To znači da je bez sazrijevanja odnosno dinamiziranja života župne zajednice teško zamisliti uspješnost rada katehete. Kako danas stvoriti tu interakciju zajednice i katehete, kada mnoge zajednice nisu svjesne svoga proročkog poslanja? Zato će permanentna formacija stavljati i veći naglasak na osposobljavanje kateheta da djeluju u pravcu buđenja svijesti o odgovornosti župne zajednice, osobito da se u odgojni proces uključe svi čimbenici, pogotovo obitelj i župna zajednica, bez kojih projekt odgoja u vjeri ne može uspjeti. Ako je, kako i *Direktorij* naglašava, kateheza u sklopu evangelizacije, štoviše njezin bitan dio, onda i katehete trebaju sazrijevati u toj evangelizacijskoj svijesti. Oni su, kako je ranije naglašeno, i evangelizatori i animatori župne zajednice. Pritom je od velike važnosti trajna priprema za suradnju sa svim župnim suradnicima, a u prvom redu s predvoditeljem odnosno župnikom.

Spomenuti centri odnosno uredi imaju važnu ulogu u pripremi za napredovanje vjeroučitelja, najprije pri polaganju stručnog ispita, te napredovanju u zvanje mentora i dr. Zato je potrebno razvijati dobru suradnju s teološkim i katehetskim učilištima.

Uza sve pretpostavke da vjeroučitelji trebaju kroz studij biti osposobljeni za stvaralaštvo, oni ne mogu biti prepušteni sami sebi. Potrebna je trajna stručna pratnja, što ne mogu izvesti biskupijski katehetski uredi sami, jer se teško može računati na dovoljan broj stručnih ljudi. U tome je velika odgovornost u prvom redu *Nacionalnog katehetskog ureda*. On, u suradnji s biskupijskim uredima, mora razraditi koncepciju praćenja vjeroučitelja, bilo putem organiziranja seminara, bilo izrade prikladnih materijala, osobito za razna područja kateheze u župnoj zajednici. U tom smislu sve više se uočava nužnost reorganizacije rada *Nacionalnog katehetskog ureda* te biskupijskih katehetskih ureda. Oni moraju biti uporišna točka za premišljanje kateheze u novim prilikama, okupljati stručnjake u interdisciplinarnom pristupu, koji će raditi na konceptu formacije odgovornih za katehezu, te izrađivati potrebne materijale.

Među prvim koracima smatramo potrebnim organiziranje studijskih dana na biskupijskim razinama o novom *Općem direktoriju za katehezu* (1997.), koji je sada temeljna uporišna točka i na neki način prava prekretnica, kako bismo imali jasnija polazišta za shvaćanje naravi kateheze u današnjem vremenu, tj. svega onoga što je potrebno učiniti za organizaciju kateheze i pripremu vjeroučitelja.

Potrebno je nakon dužeg prekida pokrenuti okupljanja na nacionalnom planu za sve vjeroučitelje, odnosno *Katehetske tjedne* (nešto poput ranijih Katehetskih ljetnih škola), te *Katehetski kongres* na prijelazu u treće tisućljeće. Prethodno je važno pokrenuti katehetske seminare na regionalnim odnosno biskupijskim ili metropolitanskim razinama, kako bi se ostvarilo pravo "katehetsko gibanje" u Crkvi u Hrvata.